

תורת בטחון – פרשת לך לך

בענין עונש מי שאינו בוטח בהשי"ת, ובענין השגחה של הבוטח בהשי"ת

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ וְיִרְדּוּ אֲבָרִם מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם פִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ. (יב, י)

ופי הרמב"ן (שם) וז"ל: "ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שייציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא", עכ"ל. דברים נוראים ונשגבים ממש! וחזינן מזה חומר הענין של בטחון, דמי שאינו בוטח בהשי"ת ראוי לעונש גדול כזה, שכל גלות מצרים, היה משום חטא זה של חסרון בטחון בה'.

סיבת הגלות היה מחסרון בטחון בהשי"ת

עוד מצינו יסוד זה, שסיבת הגלות הוא מחסרון אמונה ובטחון בהשי"ת מדברי המהר"ל. שכתב לבאר דברי הגמ' בנדרים (לב, א): "אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר: מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנים? מפני שעשה אנגרייא בת"ה, שנאמר: וירק את חניכיו ילידי ביתו, ושמואל אמר: מפני שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא, שנא': במה אדע כי אירשנה; ורבי יוחנן אמר: שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר: תן לי הנפש והרכוש קח לך. וירק את חניכיו ילידי ביתו - רב אמר: שהוריקן בתורה, ושמואל אמר: שהוריקן בזהב. שמנה עשר ושלוש מאות", ע"כ דברי הגמ'.

וביאר המהר"ל, (בחי'דושי אגדות, שם) וז"ל: "יש לפרש שדעת רז"ל כי השי"ת הביא את זרע אברהם בגלות, מפני שלא היה אברהם מתחזק כל כך באמונה, לכך הביא השם יתברך זרעו בגלות, כדי שיקנו האמונה וידעו כח מעשיו שהוא עושה לאוהביו וגבורותיו אשר עשה לאויביו כמו שעשה למצרים מן מכות הגדולו והנוראות והטובה שעשה לאוהביו, וכמו שמשמע מן הכתוב שכל אשר היה עושה היה שידעו שמו וגבורתו תמיד. ולפיכך סובר ר' אבהו שנרא' באברהם שלא היה בוטח בה' לגמרי שהרי עשה אנגרייא בתלמידי חכמים ולקחם למלחמה מיארתו, ואלו לקח הראוי למלחמה אין זה חטא שאין סומכין על הנס, אבל מה שלקח תלמידי חכמים מורה שהיה ירא והיה לו לבטוח בו יתברך ולא ליקח למלחמה אשר אין ראוי ליקח, ולפיכך נשתעבדו בניו ארבע מאות שנה, שיראו גבורותיו אשר עשה וזוהו יקנו אמונה שלימה. ושמואל סובר דאין לומר שהיה אברהם חס ושלוש אינו בוטח בו יתברך שהוא מציל את אוהביו שזה רחוק לומר, אבל החטא שאמר במה אדע ואין זה מעוט בטחון כ"כ

דבר זה לתת לו הארץ שהוא מתנה שמא לא יזכה ולפיכך שאל אות, אבל בטחון להציל את אוהביו אין ספק שהיה בוטח בו יתברך, ולפיכך היה זרעו בגלות ארבע מאות שנה שיקנו האמונה שלימה כדכתיב (שמות י"ד) ויאמינו בה' וגו'. ור' יוחנן סובר דגם זה, בראש המאמינים שהוא אברהם ששאל אות לא יתכן לומר, רק שלא הכניס גרים תחת כנפי השכינה וזה היה כבוד להשם יתברך שגרים באים להתגייר ולהאמין בו יתברך והוא לא עשה דבר זה, וזה כמו שמתעצל שיקנו הבריות אמונה בו יתברך ולא הקפיד על אמונה בו, והשם יתברך רוצה שיהיה שמו יתברך נודע בכל העולם ויאמינו בו, ולפיכך נשתעבדו בניו ארבע מאות שנה ואחר כך יצאו בניסים ובנפלאות עד שגרים הרבה באים להתגייר ולהאמין בו, כדכתיב (שם י"ח) וישמע יתרו וגו' וכן ברחב הזונה ועל זה נאמר (שה"ש א') שמן תורק שמך על כן עלמות אהבוך. הרי שלשה דברים אלו כלם הם מגיעות אל האמונה, לדעת ר' אבהו שעשה אנגרייא בתלמידי חכמים, וזה יורה על אמונה בלתי שלימה שאין השם יתברך מציל אוהביו ולדעת שמואל היה החטא ג"כ באמונה רק שאין כל כך גדול לומר שלא יציל אוהביו, רק החטא באמונה בנתינת הארץ ומתנה גדולה כזאת היה מסופק בה, ולדעת ר' יוחנן ג"כ החטא באמונה, אלא שאין לומר שיהיה חס ושלוש לאברהם חטא באמונה שלא היה מאמין, אבל החטא שלא היה מתחזק וזריו באמונת השם יתברך להביא בריות תחת כנפי השכינה שיאמינו בו וזה חסרון באמונה במה שאינו מתחזק האמונה כמו שראוי אבל מאמין היה כך יש לפרש דעת חכמים, עכ"ל. ומבואר מדבריו ג"כ, שכל סיבת גלות מצרים הוא רק משום החטא של חסרון אמונה ובטחון בהשי"ת.

ביאור העונש של מי שאינו בוטח בה'

הנה לבאר הענין מדוע מי שאינו בוטח בה' עונשו בעונש גדול כזה. הנה כתב הבית הלוי (ריש קו' הבטחון) וז"ל: "חובת הבטחון בא בפסוקים הרבה רבו מספר, ומי שמחסר בו עבירה גדולה היא ועבירה זו עצמה גורם לו ליפול כמאה"כ (משלי כט, כה): "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב", דעיי"ז שיחרד האדם ויפחד מאיזה דבר ולא בטח בה', זהו עצמו גורם לו שינתן לפניו מוקש שלא היה כלל מקודם באותו דבר, ובוטח בה' ישוגב דגם מהצרה שהיה בו ינצל ובירמיה (א, יז) כתוב: "אל תחת מפניהם פן אחיתך לפניהם". וכמס' ברכות (ס, ע"א): יהודה בר נתן הוי שקיל ואזיל בתרי' דרב המנונא, אתנתח, א"ל יסורים בעי ההוא גברא לאתויי אנפשיה, דכתיב (איוב ג, כד): "פחד פחדתי ויאתני וכו'", עכ"ל.

הרי, דהגם דאין יסורים בלא חטא, כמו שאמרו חז"ל: "אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו", מ"מ החטא של מי שאינו בוטח בה' חלוק בעיקרו משאר עבירות שבתורה. דעצם החטא של החסרון בטחון גורם העונש. דהנה מי שבוטח בה' זוכה להשגחה השי"ת, כמו שמפורש בכמה וכמה פסוקי התורה. וכמש"כ החובת הלבבות (ריש שער הבטחון) וז"ל, "שאם אינו

בוטח באלהים בוטח בזולתו, ומי שבוטח בזולת ה' מסיר האלהים השגחתו מעליו, ומניח אותו ביד מי שבטח עליו, עכ"ל.

טבע של בטחון

ונראה בביאור הענין, שאין זה סתם עונש, אלא דהא דהקב"ה מסיר השגחתו מעליו כאשר אינו בוטח בו, הרי זה עצם עצמיות של הטבע של בטחון. למשל, מי שבוטח על חבירו שיעשה לו איזה דבר, הדרגה שהוא בוטח עליו לעשות מה שרוצה ממנו, זהו מה שמחייבתו לעשותו. א"כ קו"ח בן בנו של קו"ח אצל קוב"ה שאוהב לנו מעל ומעבר להשגתנו, אם נהיה בטוחים בו שיעשה לנו צרכנו, בודאי הוא יעשה, שהרי סומכים עליו. אבל אם ח"ו יבטח בזולתו, וכאילו אינו צריך לו יתב"ש, אז מסיר הקב"ה את השגחתו מעליו.

הבוטח בה' ישוגב

ואם מי שאינו בוטח בה' ראוי לענש, קו"ח בן בנו של קו"ח דמדה טובה מרובה, שהבוטח בה' בודאי ישוגב! ועי' במש"כ רבינו בחי (סוף פר' עקב) שכתב וז"ל: "וענין הפרשה הזאת לבאר כי אם נשמור את כל המצוה הזאת, והוא קיום התורה שימסור הקדוש ברוך הוא ביד ישראל, העמים החזקים ההם ושיירשו את מורשיהם, ולכך תצוה הפרשה שנירא מהשם יתעלה, הוא שאמר (דברים י, כ): "את ה' אלהיך תירא", ושלא נירא מן העכו"ם, הוא שאמר (דברים ז, יח): "לא תירא מהם" וגו', "לא תערוץ מפניהם", לפי שיראת בשר ודם הוא פחיתות הנפש וחסרון גדול בחק יראת השם יתברך, והירא וחרד מבשר ודם מסבב מוקש ומכשול לנפשו ומביא עליו צרה אף על פי שלא היתה ראויה לבוא עליו, ומי האיש הירא ושם ה' מבטחו ינצל מן הצרה אף על פי שהיתה ראויה לבא עליו, וכן שלמה ע"ה מזהיר את האדם על מדת הבטחון (משלי כט, כה): "חרדת אדם יתן מוקש ובוטח בה' ישוגב", עכ"ל. הרי, חזינן מזה גדול חומר של בטחון, דמי שאינו בוטח בה' מביא צרות על נפשו, ומי שבוטח בה' ינצל מן הצרות אע"פ שהצרות ראוי לבא עליו.

שמירתו של אדם תלוי בדביקות בהשי"ת

הנה הרמב"ן על הפסוק (איוב לו, ז): "לא יגרע מצדיק עיניו" וז"ל, "זה הכתוב מפרש ענין גדול בענין ההשגחה ובאו בו פסוקים רבים, כי אנשי התורה והאמונה התמימה יאמינו בהשגחה כי האל ישגיח וישמור אנשי מין האדם ... והטעם הזה ידוע וברור כי האדם מפני שהוא מכיר את אלהיו ישגיח עליו וישמור אותו, ולא כמו שאר הבריות שאינן מדברות ואינן יודעות בוראם, ומן הטעם הזה ישמור את הצדיקים, כי כאשר לכם ועיניהם תמיד עמו, כן עיני ה' עליהם מראשית השנה ועד אחרית שנה, עד כי החסיד הגמור הדבק באלהיו תמיד, ולא יפרד הדבק במחשבתו בו בענין מעניני העולם, יהיה נשמר תמיד מכל מקרי הזמן אפילו ההיום בטבע וישתמר מהם בנס יעשה לו תמיד, כאלו יחשב מכת העליונים אינם מבני ההויה וההפסד למקרי העתים, וכפי קרבתו להדבק באלהיו ישתמר שמירה מעולה, והרחוק מן האל במחשבתו ובמעשיו ואפילו לא יתחייב מיתה בחטאו אשר חטא, יהיה משלוח ונעזב למקראים ובאו בזה פסוקים רבים ...

וכתיב "עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו", יאמר כי עיניו עליהם כאשר הם מיחלים לו תמיד ונפשם דבקה עמו, עכ"ל. ומבואר מדבריו, דשמירתו של אדם תלוי כפי שיעור שהוא דבק בהשי"ת, מי שדבוק בהשי"ת תמיד, יהיה נשמר לגמרי מכל טבע העולם. ומי שאינו דבוק בהשי"ת כל כך, כן ימעט השמירתו. ותן לחכם ויחכם עוד.

השגחה כפי דרגה של בטחון

ויש כמה וכמה דרגות באמונה ובטחון, וכפי שיעור שאדם בוטח בהשי"ת שזהו השיעור שזוכה להשגחת השי"ת. ועי' במש"כ ר' זונדל מסלנט באיגרת לבנו (איגרת ב) וז"ל, "כידוע שהבורא יתברך שמו משגיח בכל רגע על כל אדם בפרטיות ענינו, וכמו שהאדם פונה את לבו לה' כן ה' פונה להשגיח עליו, כמו שכתוב (תהלים קכא, ה): "ה' צלך", ואם פונה יותר גם ה' ישגיח עליו יותר, כמו"ש במדרש: "ה' צלך - מה הצל הזה כשאתה מראה אותו אצבע אחד, הוא מראה אותו אצבע אחת, ואם כל היר, מראה כנגדך כל היר, כן הקב"ה כדרך שבא האדם לראות כך בא ליראות, עיין נפש החיים (שאר א' פרק ט"), עכ"ל.

וכן מבואר הייטב כמה שכתב מרנא החפ"ץ חיים (דבר בעתו פרק ד') וז"ל, "כי באמת ישועת האדם תלוי לפי רוב בטחונו בה' וכמו שנאמר קוה לה' ויושע לך ונאמר עוד רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו", עכ"ל. ועי' במש"כ (מחנה ישראל פרק לט) וז"ל, "אל יתייאש עצמו מן הרחמים ויבטח בה' ויחל לחסדו שהוא מתחסד עם הבוטחים בו וכמו שכתוב רבים מכאובים לרשע והבוטח בה' חסד יסובבנו ולפי גודל הבטחון כן הוא גודל ההצלחה", עכ"ל. ועי' במש"כ מרן הגרי"ז (על התורה) וז"ל, "הכל לפי ערך שלמות הבטחון ככה ישלם מאתו ית"ש לפי אותה מדה וישגי כל משאלות לבו בהרחבה", עכ"ל.

חיזוק נפלא למי ששרוי בצער

איתא בסוטה (מח, ע"ב): "תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמונה", ע"כ. והקשה הבן יהוידע (שם) דלמה אמר דוקא מי שיש לו פת בסלו, הלא אפילו אם אין לו פת בסלו ג"כ צריך שיהיה לו בטחון בהשי"ת, ולא ידאג לומר מה אוכל למחר? ותיירץ, דמי שאי לו פת בסלו, עכשיו הרי הוא רעב, ואם יאמר מה אוכל למחר, אע"פ שאין זה דבר כהוגן, אין להאשימו על זאת, דאין אדם נתפס על צער, אך אם יש לו פת בסלו, ועכשיו אינו רעב, ולכן אשום יאשם אם יאמר מה אוכל למחר, עכ"ל. ומבואר מדבריו, דמי ששרוי בצער, אינו נתפס על דרגתו של בטחון, דאין אדם נתפס על צער. וא"כ אפשר דיי"ל, דמאחר שמבואר דישועתו של אדם תלוי כפי דרגתו של בטחונו בהשי"ת, א"כ הדרגה של בטחון של מי ששרוי בצער, אינו דומה כלל לדרגתו של בטחון של מי שאינו בצער. דמי ששרוי בצער ואינו בוטח בהשי"ת אינו טענה עליו כמו על מי שאינו שרוי בצער. א"כ, אפשר דלא צריך הדרגה של בטחון של מי שאינו שרוי בצער כדי לזכות לישועתו.